

Begyndelser – det er, hvad Første Mosebog handler om: verdens, menneskets og folkeslagenes begyndelse. Skurke og fromme folk imellem hinanden. Nogle af dem er begge dele på én gang. Det er indgangsportalen til hele resten af Bibelen. Det er også begyndelsen til nogle af de mest storslåede genfortællinger i litteraturen.

KONTEKST-serien tolker udvalgte bibeltekster og formidler viden om skrifternes teologi og virkningshistorie.

Søren Holst FØRSTE MOSEBOG

Søren Holst
kommentar til

FØRSTE MOSEBOG

Bibelselskabets Forlag

Kommentar til Første Mosebog

© 2007 Det Danske Bibelselskab og Søren Holst

Illustrationer er udført af Inger Winther

Forlagsredaktion: Lene Trap-Lind

Grafisk tilrettelæggelse: Anne Rohweder MDD

Tryk og indbinding: AKA-Print A/S, Århus

Teksten er sat med Perpetua 11/12 og Frutiger 55 og 65

1. udgave, 1. oplag

ISBN 978-87-7523-546-9

Udgivelsen er blevet støttet af G.E.C. Gads Fond

Bibelselskabets Forlag

Frederiksborggade 50

DK - 1360 København K

www.bibelselskabet.dk

Indhold

	Forord	5
1	Verden	7
2	Mennesket	15
3	Undergang og genskabelse	32
4	Abraham og folkeslagene	46
5	Jakob og den skjulte Gud	83
6	Josefs egyptiske eventyr	110
7	Guds bolig hos menneskene	122
8	Inspiration fra Første Mosebog	126
	Forkortelser	145
	Litteratur	146

I en periode i 1990'erne delte jeg en lejlighed på Nørrebro med en litteraturvidenskabsmand. Vi morede os en overgang med at lave lister over »de ti bedste bøger« i forskellige tidsaldre. Vores smag var ret forskellig, og faktisk var der kun én ting, vi var enige om: Første Mosebog måtte nødvendigvis med på selv den korteste hitliste.

Evangelierne kan måske tage konkurrencen op, men ellers er der vist ingen i menneskeheden historie, som har sat bogstaver sammen, der har fået så massiv en eftervirkning som de fortællinger, der rummes i Første Mosebog. I tre verdensreligioner og i litteratur, musik og billedkunst – og Disney's filmstudier – lever historierne videre. Det er vores kulturs grundfjeld, vi har fat i her!

Historieforskning og historiefortælling

Til indledning lidt om hvad læseren kan vente sig af bogen: I løbet af de sidste 200 år har arkæologer gjort fantastiske fund i Mellemøsten. Det har givet os en viden om den verden, Bibelens fortællinger foregår i, som man for få hundrede år siden ikke havde kunnet forestille sig.

Det har naturligt nok fået mange til at stille et bestemt spørgsmål: Bekræfter de mange fund af potteskår, paladsruiner og ikke mindst tekster, at begivenhederne i oldtiden faktisk har udspillet sig som skildret i Bibelen? Eller fortæller de det stik modsatte?

Som regel bliver man skuffet, hvis man spørger på den måde: Oldtidens skrivere var ikke optaget af at svare på vores historiske spørgsmål. De skrev ting ned, som de selv havde behov for at få registreret. En ganske sjælden gang bekræfter de en detalje i Bibelen, som når fx den assyriske kong Salmanassar III nævner, at han har krævet skat op fra den israelitiske kong Jehu: Så må Jehu fra Bibelens Anden Kongebog kapitel 9-10 jo have eksisteret. Og cirka lige så sjældent fastslår fundene med stor sikkerhed, at tingene ikke er gået for sig som skildret i Bibelen. Men det meste af tiden handler kilderne simpelthen bare ikke om det samme som Bibelen og kan derfor hverken bekræfte den eller det modsatte.

I hele Første Mosebog optræder der således kun én person, som vi kan være sikre på, faktisk har levet, nemlig den egyptiske

Faraos. Og Faraos er en titel og ikke et navn, så han er egentlig ikke mere historisk end »kongen« i et eventyr: Vi spørger aldrig, når vi læser et eventyr, om »kongen« nu var kong Hans eller Svend Tveskæg.

I denne bog interesserer jeg mig derfor ikke for, hvad der skete i Mellemøsten for 3-4000 år siden. Derimod vil jeg undersøge, hvad fortællingerne i Første Mosebog handler om – uanset om de er »sande« eller ej: Når man samlede fortællingerne og brugte tid og dyrt pergament på at skrive dem ned, var det fordi de havde noget at sige! Ikke blot om fortiden, men til samtiden. Man bevarer tekster, fordi de har betydning. Og jeg vil gerne med denne bog give et bud på, hvad Første Mosebog betød for dem, der samlede dens fortællinger, og invitere den moderne læser med til at overveje, om fortællingerne også har betydning i det 21. århundrede. Mere om denne måde at læse Bibelen på kan findes i litteraturoversigten bag i bogen.

Bogen er blevet til på opfordring fra Bibelselskabet, og det var nok ikke af mig selv faldet mig ind at skrive en bog om Første Mosebog. Men det at give bibelvidenskabens resultater videre til andre end fagfolk er en passion, jeg i mange år har delt med mine medredaktører af tidsskriftet *Bibiana*, som har givet inspiration til bogen.

Men den vigtigste faglige inspiration må jeg takke de teologistuderende, som har deltaget i min undervisning i Første Mosebog, for. Rabbi Khanina fra det 3. århundrede e.Kr. vidste, hvad han snakkede om, da han sagde: »Jeg har lært meget af mine lærere, mere af mine jævnaldrende – men allermest af mine studenter!« (Den babylonske Talmud, *Ta'anit 7a*).

De ting, jeg har haft mest brug for at vide, har jeg imidlertid lært af min far, Hans – så bogen er tilegnet ham.

Søren Holst
juli 2007

Bibelen starter med, at verden bliver skabt på seks dage. En temmelig naiv tanke, synes mange i vore dage. Men beretningens fortæller er faktisk en ganske sofistikeret tænk, der ikke blot vil give oplysninger om den fjerneste fortid, men i lige så høj grad sige noget til sin samtid.

Fortællinger om, hvordan verden blev til, er der nogle stykker af i Det Gamle Testamente, og de beretter om verdens tilblivelse på hver sin måde. Men dermed giver de også samtidig hver sit bud på spørgsmål, som er aldeles nutidige: Hvad er verden for noget? Hvordan kan vi mennesker forstå den verden, vi lever i? Og hvordan skal vi forholde os til den?

»Der skal være lys!«

Hvilket billede af verden giver *1 Mos 1* så? Frem for alt er verden i dette kapitel velordnet og god! Alting bliver til efter en plan. Man fornemmer næsten, at Gud følger en brugsanvisning til et samlesæt: Dag 1: Skil lyset fra mørket; dag 2: Anbring hvælvingen i van-

Skabelsesberetninger i Det Gamle Testamente Vi er vant til at tale om »Skabelsesberetningen«, og så mener vi som regel Første Mosebog kapitel 1, hvor Gud skaber verden på seks dage og ender med at skabe mennesket »som mand og kvinde« som kronen på værket. Men Det Gamle Testamente har mere at sige om emnet, end der kan rummes i én fortælling. Allerede i kapitel 2 fortælles der på ny om skabelsen (se næste kapitel), og her er det nogle helt andre ting, der lægges vægt på. Rundt omkring i Salmernes Bog findes også korte skildringer af verdens tilblivelse – fx *Sl 74,12-17*, hvor det er tydeligt, at Gud må udkæmpe en kamp for at få verden skabt, eller *Sl 104*, som er en lang skildring af, hvor god verden er at leve i, når først Gud har sørget for, at vandet er på sin rette plads (jf. *1 Mos 1,10*), så menneskene hverken trues af tørke eller oversvømmelse.

I *Ordsp 8* fortælles der fra et himmelsk perspektiv om, hvordan Visdommen blev til før alt andet og så på, mens Gud skabte den verden, vi kender.

det, osv. Forskellen er bare, at den, der samler et spisebord fra IKEA, følger en plan, som andre har lagt. Kapitlet her gør derimod sit yderste for at understrege, at Gud behersker processen suverænt, og at intet kommer bag på ham: Han følger en plan, men planen er hans egen, og det er ikke ham, der må rette sig efter en brugsanvisnings instruktioner, men derimod materialet, der må føje sig nøjagtig efter Guds ønsker.

Det kan måske lyde som en overflødig banalitet – det hører vel med til at være Gud, at man sætter sin vilje igennem? Men det er slet ikke tilfældet. Mange beretninger om verdens tilblivelse i forskellige religioner kan fortælle om væsener, der modarbejder de(n) skabende gud(er), eller om at selve det materiale, verden skabes af, først må nedkæmpes, fordi det gør modstand.

Her er det anderledes: Guds foretrukne måde at frembringe noget på i dette kapitel er simpelthen at sige, at det skal eksistere (vers 3, 6, 9, 11, 14, 20, 24). I løbet af de første tre dage bliver lyset til, det tørre land kommer til syne, og jorden frembringer planterne – alt sammen på Guds kommando, og uden at han selv rører en finger (vers 3, 9 og 11). »Gud sagde ... Og det skete«, lyder det faste omkvæd. Og netop det, at beretningen har omkvæd, viser, at selv om den kan være lidt tør og prosaisk i sin opremsende stil, så har den også noget til fælles med en helt anden genre, nemlig sangskrivningen. Kapitlet er en skematisk, objektiv, *matter-of-fact*-agtig skildring, men samtidig en lovprisning af skaberen. Og beskrivelsen af Gud, der med en kort ordre til mørket, båret og den ufrugtbare jord får lyset, landjorden og planterne til at eksistere, har naturligvis også inspireret salmedigtere – mest direkte måske Grundtvig med hans »Guddoms-ord, som skaber hvad det nævner« fra salmen »Vidunderligst af alt på jord« (DDS 319).

Gud og guderne

Det er imidlertid ikke alt, der bliver til helt »af sig selv«: Da himmel og hav bliver skilt fra hinanden på den anden dag (vers 6-7), får vi præciseret, at »Gud skabte hvælvingen«. Og fra og med den fjerde dag, da himmellegemerne og de levende væsener bliver til, udvides omkvædet til »Gud sagde ... Og det skete: Gud skabte ...« (vers 14-16, 20-21 og 24-25). Øjensynligt er det ikke helt nok for fortælleren at påpege, at det er efter ordre fra Gud, at sol, måne, fugle, fisk og landdyr bliver til. Selv en ko, der adlyder ordrer, er en lige lovlig selvstændig ko, der eventuelt en anden gang kunne vælge at være ulydig. De levende væseners afhængighed af Gud må

lige understreges en ekstra gang ved den tilføjede oplysning, at han ikke bare beordrede dem til at eksistere, men at han selv skabte dem, og det samme gælder åbenbart himmelhvælvingen og sol, måne og stjerner.

Forklaringen på denne særbehandling kan være, at mange folkeslag i Det Gamle Testaments omverden dyrkede sol- og måneguder eller guder, som blev afbildet i dyreskikkelse. Uden åbenlyst at røbe at sådan noget overhovedet er tænkeligt, får teksten mellem linjerne fastslået, at alle disse ting er skabt af Gud; altså har de ingen andre kræfter end mennesker selv, så de kan ikke selv være guder, og derfor er de uegnede til selvstændig tilbedelse. Så længe der blot var tale om døde ting og planter, var denne forholdsregel åbenbart ikke nødvendig.

Og når fortælleren er lige så forsigtig med hensyn til himmelhvælvingen, er det måske, fordi det var en nærliggende tanke for oldtidens mennesker, at himmelhvælvingen var bolig for allehånde guder og himmelske væsener. Det er altså ikke tilfældet, antyder teksten: Himlen over vores hoveder er lige så fantastisk og rig (»god« siger teksten beskedent, vers 4, 10, 12, 18, 21, 25, 31) som resten af verden, men ligesom resten af verden er den en *ting* – og man retter ikke sine forhåbninger eller sin taknemmelighed mod ting. Det er en sælsomt sekulariseret verden, vi bliver præsenteret for ber i det første kapitel af verdens mest indflydelsesrige religiøse tekst: Gud skaber verden, og han er i så nær kontakt med verden, at man aldrig kan vide, hvor man kan støde på ham (det finder personerne i Første Mosebog ud af ved mange lejligheder), men der er ikke noget guddommeligt ved verden i sig selv.

Frugtbarhed og mad

Men skønt det ligger teksten fjernt, at verden skulle have guddommelige kvaliteter, så er den lige så langt fra en forestilling om, at skabelse blot er et spørgsmål om oprindelse – at Gud skulle have skabt verden *engang* og derefter overladt den til sig selv. For Luther var troen på skabelsen som bekendt et spørgsmål om, at »Gud ... forsyner mig rigeligt og dagligt med alt, hvad jeg behøver til livets ophold«, og i det stykke er Luther ganske på linje med den gammeltestamentlige tekst: Den første gang Gud siger andet end sit skabende »Bliv til!«, er da han første gang har skabt levende væsener (ud over planterne): Da fisk og fugle er blevet til på den femte dag, går Gud ikke straks videre i forløbet, men taler til dem og fortæller dem, hvad deres opgave er:

Og Gud velsignede dem og sagde: »Bliv frugtbare og talrige og opfyld vandet i havene! Og fuglene skal blive talrige på jorden«

vers 22

Guds absolut første instruktion til sit værk er et påbud om at formere sig (menneskene får den samme velkomst på den sjette dag, i vers 28). Og ved at »velsigne« dem giver han dem ikke blot ordre til at mangfoldiggøre sig, men også kraft til det. Som vi skal se nærmere på i kapitlet om Abraham, betyder velsignelse i Bibelen især én ting: at Guds omsorg for det, han har skabt, ses i form af mange børn og tilstrækkeligt med føde – de basale betingelser for et godt menneskeliv, kort sagt. Og Gud nøjes altså ikke med igen og igen at konstatere, at verden er »god«, han bidrager også aktivt med sin »velsignelse« til, at den skal blive ved med at være det. Foruden den »abstrakte« velsignelse giver han dem helt konkret mad (to sider af samme sag): I vers 29-30 fortæller han både dyr og mennesker, hvad de skal spise, og det ser ud til, at tanken i dette kapitel har været, at alle levende væsener skulle være vegetarer.

Det er altså udtrykkeligt ikke meningen (i dette kapitel), at nogen skal æde hinanden, heller ikke at mennesket skal spise dyrene. Men mennesket skal »opfylde jorden og underlægge sig den og herske over havets fisk, himlens fugle og alle dyr«. Det er en formulering, der sikkert har været med til at skabe vores ødelæggende syn på naturen som en udtømmelig reserve, vi bare kan forsyne os fra. Men i sin oprindelige sammenhæng er det næppe ment som en opfordring til tyrannisk misbrug af de andre skabninger. Snarere er meningen, at Gud indsætter mennesket som sin statholder, der skal regere på hans vegne og med samme omsorg, som Gud selv udviser for sin skabning i vers 22 og 29-30. Det er karakteristisk, at indtil 1 Mos 9,2 hører vi intet om, at dyrene frygter mennesket.

Skabelsens skema

Der er orden og symmetri i denne verden. Det ses også, hvis vi kigger nærmere på planen for de seks dage: Den følger et stramt skema, hvor »scenen« skabes de første tre dage og »aktørerne« på de næste tre. På den første dag skabes lyset, som åbenbart er alle andre tings forudsætning. Man kunne også sige, at der helt overordnet skabes et »rum«, som skabelsesberetningen kan finde sted i, for før Gud skaber lyset, er der kun et formløst og forskelsløst

Hvad er det at »skabe«? Til indledning bliver hele indholdet af kapitel 1 opsummeret i sætningen »I begyndelsen skabte Gud himlen og jorden«. Ordet »skabte« (hebraisk: *bará*) i denne sætning hører til det tunge skyts i Det Gamle Testaments ordforråd: Det bruges aldrig om andre end Gud, og i det hele taget bruges det kun ganske lidt uden for skabelsesberetningen – undtaget i den afsluttende del af Esajas' Bog (kapitel 40-66), som er lige så optaget af at understrege Guds suverænitet og ophøjethed over andre guder som Første Mosebog kapitel 1, og som derfor nærmest ikke kan få nok af at kalde ham for »skaberen«.

Kapitel 1 bruger imidlertid også et andet ord (*asáh*), der egentlig bare betyder »at lave« eller »at fremstille«, og som derfor talrige gange i Bibelen bruges om menneskelige håndværkere. Fortælleren lader hovedet ikke til at se nogen forskel på ordene, for de bruges i flæng i dette kapitel: Gud »skaber« havdyrene og fuglene (vers 21) og menneskene (vers 27), men han »laver« himmelhævlingen (vers 7), sol, måne og stjerner (vers 16) og landdyrene (vers 25) – og mens vers 1 indledte med at kalde hele kapitlets emne for »skabelse«, så slutter vers 31 af med, at »Gud så alt det, han havde lavet, og han så, hvor godt det var«.

Når fortælleren ikke lader til at se nogen forskel, giver det god mening, at den autoriserede oversættelse fra 1992 har fulgt hans holdning og skrevet »skabte« hele vejen. Men det er også lidt en skam, for vi går glip af en pointe: Fortælleren har ingen teologisk fine fornemmelser: Trods sit ophøjede billede af Gud kan han sagtens skildre ham som en håndværker, der banker himmelhævlingen i form og sætter sol og måne op som lamper under verdens loft.

kaos (»tomhed og øde«, som på hebraisk er et lydord, der kan minde lidt om vores »hulter til bulter«). På den anden dag bliver himlen og havet til, og det sker ved, at de to skilles fra hinanden, ligesom lys og mørke blev skilt ad på den første dag. Og på tredjedagen kommer landjorden frem: Ligesom der dagen før blev skabt en forskel i det lodrette plan mellem himmel og hav, bliver der nu skabt en forskel på den vandrette led mellem vand og landjord, og tilmed gror der planter frem på landjorden.

Og på den fjerde til sjette dag bliver disse rum så befolket: Himmellegemerne kommer først, for de svarer til forskellen mel-

lem nat og dag (mere om dem lidt senere). Derefter bliver himmel og hav befolket med fisk og fugle, og på den sjette dag bliver landjordens beboere, dyr og mennesker, frembragt. Man kan sætte det op i et skema:

1. lys skilles fra mørke (=tiden skabes?)	4. himmellegemerne, som skal styre lys, mørke og tid
2. hav skilles fra himmel	5. havs og himmels indbyggere: fisk og fugle
3. jord skilles fra vand, planterne bliver til	6. Jordens indbyggere: dyr og mennesker

At orden og symmetri er en hjertesag for fortælleren, går igen som et musikalsk tema i hele kapitlet: Guds handling bringer verden fra »tomhed og øde« til et velordnet og kompliceret system med alle slags planter, træer, havdyr, fugle, vildt, kvæg og krybdyr, nøje opdelt i forskellige arter. Og processen består ikke mindst i at »skille ad«: Forskelle skaber mening og indhold, en fisk kan kun være en fisk ved ikke at være en kænguru. Gud skaber forskellene, og han skaber himmellegemerne til at opretholde forskellene mellem nat og dag (vers 14).

Gudstjeneste

Noget særligt gør sig gældende for himmellegemernes opgave: Man skulle tro, at de først og fremmest er der for at lyse – men lyset bliver allerede indført på den første dag, mens himmellegemerne kan vente til den fjerde. Det er naturligvis ikke realistisk – det har selv den tungnemmeste israelitiske bonde vidst bedre end vi med alle vores gadelygter. Når rækkefølgen er fortalt på denne naturstridige facon, er der en bevidst pointe med det. Som nævnt har det ligget den systematiske fortæller på sinde at sætte himmellegemerne på plads i religiøs henseende: De er ikke guder, der har noget at give til menneskene, og for at skære det ud i pap sætter han tingene på spidsen: Lyset og himmellegemerne er i hans fortolkning to forskellige gaver fra Gud, og himmellegemernes første og vigtigste opgave er slet ikke at lyse – for lys har der været

fra den første dag – men derimod at stå for tidsregningen. Og tidsregning er frem for alt et religiøst fænomen i oldtiden. Sol og måne skal »tjene som tegn til at fastsætte festtider, dage og år« – eller med andre ord: De skal fortælle menneskene, hvornår det er tid til at holde gudstjeneste!

At gudstjenesten er et helt centralt anliggende for fortælleren, kan vi også se af, hvad han slutter sin beretning med: Vi har fulgt processen fra hav til jord og fra planter via fisk og landdyr til mennesket som det foreløbige højdepunkt. Men faktisk slutter beretningen ikke her. Da Gud har evalueret sin indsats i vers 31, »og han så, hvor godt det var« (på hebraisk står der: »og han så, at det var rigtig godt!«), er selve skabelsen ganske vist afsluttet, og 2,1-2 siger, at således blev skabelsen fuldført. Men efter at have skabt naturen på seks dage, indfører Gud på den syvende dag kulturen: Han skaber sabbatten! Sabbatten er en hviledag, som det tydeligt ses af, at den stilles i modsætning til de seks foregående dage, men ikke mindst er den gudstjenestedagen – det måske vigtigste element i den religiøse tidsregning, som blev indført på den fjerde dag, da himmellegemernes funktion blev defineret. Dermed er der taget et lille, men betydningsfuldt forskud på en lang proces, som kulminerer med indførelsen af hele den israelitiske gudstjeneste i slutningen af Anden til Tredje Mosebog.

Ifølge 1 Mos 1 er mennesket altså indbygger i en velordnet og helt igennem god verden, og menneskets vigtigste opgaver i verden er at nyde godt af verdens frugtbarhed, både ved at spise af planterne og ved selv at få børn, samt at holde gudstjeneste.

Gud, Darwin og Einstein Men hvad med evolutionsteori, »Big Bang« og den lille snes milliarder år, som ifølge naturvidenskaben gik forud for menneskets tilblivelse? Hvordan kan Bibelen reducere dem til seks dage?

Hvis man mener, at alt i Bibelen absolut skal være sandt på den samme måde, som det er sandt, at $2+2=4$, så må jeg melde hus forbi. Så er Bibelen enten løgn – eller al naturvidenskab (med forsvindende få undtagelser) er galt afmarcheret. Men er det en god idé at stille den slags krav til Bibelen? Når israelitterne synger, at »hvis ikke Herren havde været med os, / dengang mennesker rejste sig mod os, / da havde de slugt os levende« (Sl 124,2-3), så betyder det jo ikke, at fjenderne var slugvorne kannibaler med gab som forvoksede krokodiller. Det betyder, at sådan følte det,

fordi overmagten var ubeskriveligt forfærdelig. Det er poesi – og poesi kan sige ting på en stærkere måde end en lærebog i fysik. Og skabelsesberetningen er i dén grad poesi: Den er en lovsang. Den fortæller ikke, på præcis hvilken måde Gud har skabt verden. Den opfordrer derimod sine læsere til at deltage i den imponerede og taknemmelige reaktion på *resultatet*: Det er »rigtig godt«. Som Einstein sagde, da han ville beskrive den forbløffende orden, han fandt i atomernes opførsel: »Gud spiller ikke med terninger«.

1 / Hvor kan jeg læse mere?

Om forskellige måder at læse skabelsesberetningen på:

Kirsten Nielsen, »I begyndelsen ...! Litterære læsninger af Det Gamle Testamente«, i D. Bugge (red.), *Geni og apostel. Litteratur og teologi*, Anis 2006, s. 53-62.

Claus Westermann, *Skabelsesberetningen i Første Mosebog: om den rette bibelbrug og bibelforståelse*, Rasmus Fischer 1973.

Om Salme 74 og 104:

Else K. Holt, *Salmernes Bog*, Det Danske Bibelselskab 2004, s. 28-29 og 47-49.

Om skabelsen i Første Mosebog, kapitel 1 og i Salme 74:

B. Otzen, H. Gottlieb, K. Jeppesen & H.J.L. Jensen, *Myter i Det Gamle Testamente*, 2. udgave, Anis 1990, kapitlet »Den strukturelle myteanalyse – og Det Gamle Testamente«, s. 153-216.

Om visdommens skabelse:

Benedikt Otzen, »Den tredje skabelsesberetning i Det Gamle Testamente«, *Bibliana* 6:1, 2005, s. 6-15.

Om Bibelen og naturvidenskaben:

Niels Henrik Gregersen, »Skabelsestro og kaosbevidsthed«, *Bibliana* 5:1, 2004, s. 48-53.

2 / Mennesket

Nu begynder en ny beskrivelse af, hvordan menneskenes verden blev til, og dermed endnu et bud på, hvad verden og menneskelivet er for noget.

I kapitel 1 var mennesket den sidste brik i en stort anlagt skildring af, hvordan hele den komplekse verden med alle dens forskellige plante- og dyrearter blev til. Meget sigende sluttede beretningen midt i 2,4 med ordene: »det var himlens og jordens skabelseshistorie« – og altså ikke specielt menneskets. Men mennesket bliver der zoomet ind på nu.

Jordmennesket

Jorden er gold og tør (havet er slet ikke inde i billedet som i 1,10), plantelivet findes endnu ikke, for der er noget andet, der skal skabes før planterne, nemlig gartneren – mennesket. Som det første af alt levende bliver mennesket nu skabt. Det sker på en helt anderledes håndgribelig måde end i kapitel 1:

»Da formede Gud Herren mennesket af jord og blæste livsånde i hans næsebor, så mennesket blev et levende væsen«

2,7

»Gud Herren« I sidste halvdel af 2,4 møder vi for første gang Guds navn: »Herren« er den traditionelle måde at gengive navnet på. Hebraisk blev oprindeligt kun skrevet med konsonanter, og navnet staves JHVH. Senere føjede man vokaler til teksten, men på det tidspunkt var det blevet skik blandt jøder, at man af respekt ikke udtalte Guds navn. Ingen ved derfor med sikkerhed, hvordan navnet har lydt.

De jødiske lærde forsynede i stedet for navnet med »alternative« vokaler, som viste, at det skulle læses op enten som »min Herre« eller simpelthen som »navnet«. Læser man alligevel navnet med disse fremmede vokaler, får man den misforståede form »Jehova«, som vi fx kender fra første vers af Grundtvigs salme »Lovsynger Herren, min mund og mit indre!«, der taler om »Jehovas højhellige navn« (DDS 3).